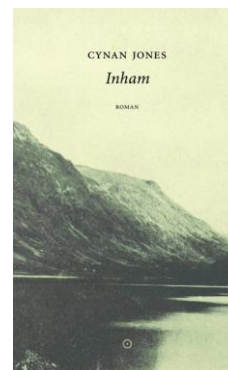

Inham

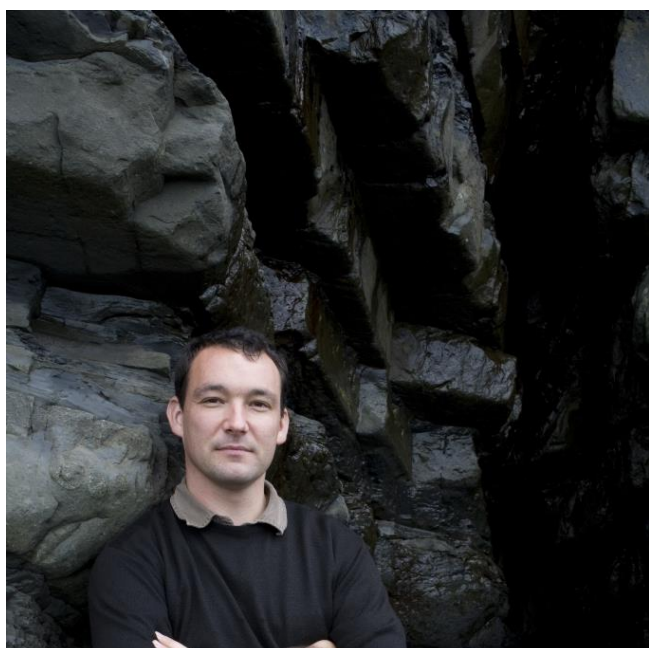
Jona Hoek

Vertalersgeluktournee 2017

Allereerst bedankt voor de uitnodiging. Ik vind het een eer om hier te zijn en een praatje te mogen houden over vertalen. Ik moest eerlijk gezegd wel even nadenken over de naam 'Vertalersgeluktournee'. Vertalersgeluk, ik weet niet precies wat dat inhoudt, ik heb er wel over nagedacht. Bij zo'n tournee dacht ik toch al snel aan een rondgang van een troep in permanente staat van gelukzaligheid verkerende kermisklanten, zonderlinge types, uit hun zolderkamers gesleurde afgestofte vakidioten. Idioten, want een beetje getikt moet je wel zijn om dit vak uit te oefenen. Zoveel moeite te doen, dag in dag uit, uur na uur, gebogen over dezelfde tekst waar maar geen einde aan lijkt te komen. Nooit eens een 'quiet day at the office' want die tekst moet af, die vertaalt zichzelf niet. En dat alles voor een wel zeer povere financiële vergoeding. Monnikenwerk. En dat bedoel ik letterlijk, monnikenwerk, want vertalen was het werk van monniken. Ik heb het begrip nagezocht in de Van Dale, dat leek me grappig: 'monnikenwerk, 1. arbeid van monniken; -2. werk van moeitevol geduld, meestal met de bijgedachte dat het tenslotte niets oplevert.' Klopt dus best aardig.

Dus eh, ja... Vertalersgeluk. Die mensen, vertalers, moeten wel een beetje gestoord zijn maar bovenal een enorme liefde voor hun vak, taal, en de literatuur hebben (In het geval van literaire vertalers dan). En dat geluk, als ik over mezelf spreek, en dan moet ik heel eerlijk zijn, ervaar ik toch het meeste als een vertaling af is. Daar kan ik echt heel blij van worden, als het er weer op zit. Want uiteindelijk is het toch een hele bevalling zo'n vertaling. Of als ik een nieuwe vertaalopdracht krijg, als het een goeie schrijver is of tekst, daar kan ik ook gelukkig van worden. Of als een vertaling goed gelukt is. Of als je een mooie, lange, welluidende zin al even mooi, lang en welluidend in het Nederlands kunt omzetten. Dat is ook te gek, daar kan ik ook heel blij van worden en echt denken: 'yes! Die heb ik echt goed vertaald! Ik kan zelf eigenlijk ook gewoon heel goed schrijven!' Dat soort zinnen kom je dus eigenlijk niet of nauwelijks tegen bij Cynan Jones. De schrijver waar het hier over gaat.

Cynan Jones

Van de organisatie kreeg ik het verzoek om een favoriete zin uit het boek op te sturen, dat lukte me niet, ik heb er geen. Jones is geen schrijver van mooie zinnen. Als ik er dan toch een zou moeten kiezen dan zou het een zin uit zijn vorige boek *The Dig*, in het Nederlands vertaald als *De Burcht*, zijn: "Hij luisterde ernaar, stil als het leek: de wind die over de bomen aan kwam waaien en zich dan liet vallen en door heggen en over land tuimelde met het verre geluid van golven die stuk slaan en over elkaar rollen. En de gelijkenis was zo

sterk dat hij er niet zeker van was dat dit niet het geluid was van de veranderende getijden die van de kust werd aangedragen die een paar mijl verder verborgen lag.”

Oké, dit is misschien niet een heel mooie zin, en zeker ook niet mijn favoriete en ik smokkel een beetje want met het voegwoord ‘En’ laat Jones een nieuwe zin beginnen, maar het is wel de eerste zin die mij te binnen schiet en hij is exemplarisch voor een langere zin die ik leuk vind om te vertalen. Lange zinnen passen nu eenmaal wat beter, ze geven ruimte om te manoeuvreren. Ik kwam dezelfde gedachte tegen bij een spreker van de Vertalersgeluktournee 2016, Liesbeth van Nes, die zei en schreef: “Lange zinnen zijn niet moeilijk om te vertalen, ze bieden de vertaler ruimte. Een boek van louter korte zinnen vertalen is een heidense klus.” En dat is dus het boek van Cynan Jones, een boek van louter korte zinnen, en ook een boek van heel veel ontbrekende zinnen. Dat zijn de witregels die zo opvallend zijn in het boek, de pagina’s staan er vol mee. Maar een heidense klus... ik weet het niet, in ieder geval heel lastig. De zinnen zijn weliswaar kort maar dat is het boek ook, het is misschien meer een novelle, of misschien wel een episch gedicht. Het ritme is erg belangrijk, de muzikaliteit, alles staat op de juiste plaats; en net als bij poëzie permissieert Jones zich wel wat dichterlijke vrijheden. In de zin dat hij het niet altijd even nauw neemt met de grammatica, en de tijd, of het perspectief. Maar een mooie-zinnen-schrijver is hij toch echt niet. Korte zinnen, vaak zelfs een beetje krukkig, onhandig in de vergelijkingen en dat bedoel ik helemaal niet negatief. In tegendeel. Ik moest zelfs denken aan het moment dat ik voor het eerst Nabokov las, *Lolita*, die had ik voor mijn verjaardag gekregen, en ik had thuis ook nog Céline liggen, die was me door veel mensen aangeraden maar op een of andere manier kon ik me er niet toe zetten *Reis* te lezen, het was of te donker en somber of te helder, zonnig en vrolijk om er in te beginnen. Maar op gegeven moment had ik het zo gehad met die mooischrijverij van Nabokov en alle synoniemen die er voor penis waren dat ik toch aan Céline ben begonnen en het was een verademing. Ik vond het fantastisch. Veel korte zinnen. Veel, puntje-puntje-puntje, of puntje-puntje-puntje-uitroepeteken. Het had een enorme gedrevenheid en noodzaak, en op een bepaalde manier vind ik die drive ook terug bij Cynan Jones. Het is to the point, er is geen tijd voor mooischrijverij want het verhaal gaat onverminderd voort.

Ik had heel graag een mooi voorbeeld uit de tekst willen halen, een probleemgeval om te laten zien hoe ik dat opgelost heb, dat werkt goed en het is interessant om hier naar te kijken maar ik vond het heel moeilijk om iets te kiezen. Die krukkige zinnen, grammaticale foutjes, wisselingen van perspectief en tijd, of een ongelukkige punt of komma, zitten door de hele tekst heen maar het is echt lastig om nou één specifiek voorbeeld te vinden zonder het hele plot te verklappen. Want dat is ook nog een bijkomstigheid van het schrijven van Jones, het is zo ingekookt en ingedikt dat het moeilijk is om er een fragment uit te halen zonder heel veel te verklappen. Jan van Mersbergen deed dat in een stukje over *Inham* en die verklapt dus gelijk zo’n beetje het einde van het boek. Bovendien vind ik het teruglezen van een eigen vertaling net zoiets als het terughoren van je eigen stem op band; echt verschrikkelijk. Je denkt alleen maar: ‘O nee, klink ik echt zo!?’ En daarbij de foutjes of zinnen die je liever toch anders had willen vertalen. Achteraf gezien dan. Dat dus liever niet. Maar ik vond wel in een interview, ter voorbereiding van dit praatje, bij *VPRO-boeken*, Cynan Jones zelf die het heeft over zijn eigen schrijven en de problemen bij het vertalen. Ik heb dat hier overgenomen want dit maakt wel een hoop duidelijk:

Cynan: It's a tightrope walk, and if you miscue that you do lose the reader. So the decision about which words to use really for me comes with a clarity of what I'm trying to say. And the process I generally have is to build these narratives, these stories in my head before I go near the desk. And that then gives me the opportunity to write as if I'm watching. Which is what I'm trying to do. When you try to put it down as simply as you possibly can, and you find great power from that simplicity rather than sort of camouflaging the narrative in deliberate power and deliberate description.

I: It's all now, it's all in the moment?

Cynan: It was a really odd choice to make. So many different opportunities to choose, different tenses with that. In the end, and I know in different translations this sometimes has to shift because it doesn't work in some languages. But part of it, because it's such a visually driven book, there was an attempt really of what the camera will do in panning shots, close up shots, zoom shots. The way to do that in language is to change the tense very slightly sometimes, even within sentences, within thoughts that the guy was having. So it's very now. But some of it, if you like, is distant from the now in the sense that it is something a little bit more mythic than that, just by the use of tense.

Het is een beetje flauw om dit nu hier op te lezen of ter plekke te vertalen. Ik denk dat iedereen hier wel Engels spreekt. Ik heb dit gesprek letterlijk overgenomen, het is dus spreektaal vandaar de foutjes. Maar ik wil wel op een paar punten ingaan. Het eerste deel is interessant want Jones zegt enerzijds dat het koorddansen is, wat suggereert dat ieder woord op een goudschaaltje gaat, anderzijds dat hij eerst het verhaal in zijn hoofd afmaakt voordat hij het allemaal even neerpent. Hij heeft mij toevertrouwd dat hij het inderdaad allemaal van te voren bedenkt, het daarna heel snel schrijft en er daarna natuurlijk nog honderd keer overheen gaat, of een andere versie schrijft. Maar die snelheid, het vertellende, verbale, of dit voortkomt uit een soort Welsche verteltraditie weet ik niet, daar lijkt het om te gaan. En daarom ook dit tweede deel, die wisselende grammaticale tijden, binnen zinnen al, het heeft allemaal te maken met de drive van het boek. Het verhaal wacht niet op grammatica, op lange gedachtes en bijgedachtes, het moet voort. En hij heeft gelijk, die subtiele wisselingen van tijden, binnen zinnen al, zijn bijzonder lastig om te vertalen. Het is verdomme moeilijk om hem bij te blijven, of op zijn minst op de hiel en te zitten, in het Nederlands. Onze taal lijkt zich er toch minder goed voor te lenen. En het is verdomme verleidelijk, tenminste, dat vond ik, om de taal af en toe wat soepeler te maken, om een paar aanpassingen te doen, misschien een komma te verplaatsen. Maar ik heb het niet gedaan.

Trouwens, ik wil nog wat kwijt over die witregels. Het leek me al zo leuk om het te hebben over het vertalen van witregels en hoe vertaal je een witregels. Over die witregels is veel te doen geweest, er is in de pers veel over geschreven. Veel mensen zijn er erg enthousiast over en sommige minder enthousiast. Maar het overheersende idee lijkt te zijn dat die witregels zo fantastisch zijn omdat ze door middel van het weglaten van tekst veel overlaten aan de verbeelding van de lezer, en Jones doet daar zelf aan mee! In het programma *VPRO-boeken* zegt ie, zeggen ze, dat het boek een beroep doet op de creativiteit van de lezer. Alsof een boek niet altijd al een beroep deed op de creativiteit van de lezer! Tenminste, dat hoorde ik vroeger altijd, films en tv slecht, boeken goed want die stimuleren de verbeelding en creativiteit. Er wordt gesuggereerd dat er een hele wereld schuilgaat in die witregels. Misschien is dat gedeeltelijk wel zo maar het gaat toch vooral om die taal. Die rare, krukkige zinnen. Kan men het daar eens over hebben?

Tot slot wil ik eigenlijk nog twee dingen kwijt. Nog twee dingen want er is me te binnen geschoten wat mijn favoriete zin is – niet nu maar op het moment van schrijven van deze tekst. Ten eerste wil ik het nog wat zeggen over het vertalen van die taal van Jones, met alle wisselingen en foutjes enzovoorts. Ik vond het doodeng om de taal soms wat lelijk te houden, de foutjes erin te laten of juist erin te schrijven (want vertalen is ook schrijven). Om niets te veranderen. Om trouw te blijven aan de auteur. Vooral bij de auteur te blijven en te proberen om hem zo goed mogelijk recht te doen. Ik heb vaak genoeg gedacht: 'Verdomme, jij hebt je goede recensies al binnen. Bij jou weten ze dat je het zo geschreven hebt omdat je het zo bedoelde. Die taal dan, hè. Bij mij lijkt het alsof ik het lelijk heb vertaald. Dan zul je zien dat er straks een recensie is: boek is goed, jammer van de vertaling.' Misschien dat ik daarom dat 'vertalersgeluk' zo lastig vind. Het verantwoordelijkheidsgevoel voor het werk van een ander, ik ga daar makkelijk gebukt onder. Daarentegen ben ik heel blij als iemand het boek mooi vindt, blij voor mezelf en blij voor de auteur. Trots dus, eigenlijk. Dat is ook een soort vertalersgeluk.

Dan nog die favoriete zin. Ik ga hem niet opzoeken, dat vind ik flauw, misschien alleen voor de beamer, verder uit m'n hoofd, tenminste de strekking van het zinnetje want het gaat meer om de inhoud dan om de vorm. De strekking van het zinnetje is dat de hoofdpersoon zijn vriendin of vrouw nog moet uitleggen hoe ze het waakvlammetje van de geiser aan moet maken. En nu realiseer ik me dat ik nog helemaal niet heb verteld waar het boek over gaat. Alsof iedereen dat weet. Het boek gaat over een man die met zijn kajak te ver de zee op gaat om te vissen, niemand weet dat hij daar is, en dan ziet hij het onweer naderen en hij weet dat de bliksem om het hoogste punt in moet slaan en daar op het water in zijn kajak is hij dat hoogste punt. Hij wordt getroffen, komt bij, is gewond, weet niet meer goed wie hij is. Hij is zijn geheugen kwijt. Zijn herinneringen aan wie hij is en wie zijn geliefden zijn komen langzaam tot hem terug. En hij moet terug naar het land, gewond als hij is. Het gaat dus over een man, helemaal alleen op het water, gewond, op dat hele kleine vlak van een kajak, die benepen ruimte. Die vecht voor zijn leven en misschien nog wel meer voor zijn geliefden, want hij vindt het belangrijker om bij zijn geliefden terug te komen. Daar schrijft Jones over, geen hele wereld aan emoties, en nu lees ik toch voor:

“Er werd een fijne nevel door de bries aangevoerd en zo nu en dan opende hij zijn mond ervoor. Het kleine vlak van zijn lichaam was als een zeil en de boot had vaart gekregen. En geleidelijk kwam hij dichterbij het land. De kleuren waren nu te onderscheiden.

Het was minder makkelijk te verdragen, met het land in zicht. Hij dacht niet ‘als ik doodga moet je een ander vinden’; dat kon hij niet denken. Hij voelde een immense verantwoordelijkheid.

Hij wilde er zeker van zijn dat ze wist hoe ze de waakvlam van de geiser weer aankreeg. Stelde zich een koffiekopje voor, onaangeroerd, het laatste restje vloeistof dat langzaam in een zweem van stof verandert. Het briefje, ‘Pluk sla x’.”

Die eenvoud, de banaliteit van dat waakvlammetje, dat stomme waakvlammetje. Een paar zinnen zo terloops, terzijde, hieraan wijden En dan dat stomme briefje, ‘Pluk sla x’. Daarachter gaat voor mij een hele wereld schuil, daarin zit het briljante van Cynan Jones. Het is bijna als Koplant: “Maar jonge sla in september, net geplant, slap nog, in vochtige bedjes, nee.”